Töprengések Ágh István *Dani uraságnak* című könyve fölött

Nap Kiadó, 2018 (2. kiadás)

Amikor Ágh István *Dani uraságnak* című könyvét először olvastam, mintegy tíz évvel ezelőtt, akkor éltem a legközelebb a könyv tárgyához, Kemenesaljához: Vasszécsenyben laktam, egyetlen falura az Ágh István által is említett Csempeszkopácstól. De nekem, az Alpokaljához, a Rába-völgyéhez, születése és felnövekvése révén Körmendhez kötődő vasinak a Kemenesalja akkor sem jelentett sokkal többet isten háta mögötti vidéknél, úttalan utakkal és szegényes aprófalvakkal. Én persze nem láthattam rá se Körmendről, se Vasszécsenyből, mint Ágh István felsőiszkázi szülőháza udvaráról, a Ság hegyre. Kirándultunk mi persze, főként az iskola szervezésében, azon a tájon, jártunk Egyházashetyén is, Petőfi nyomán Ostffy-asszonyfán, az idegenségérzésemet ezek az utazások sem csökkentették. Talán ez az előítéletes, vagy mondjuk inkább úgy, ismerethiányból fakadó beállítódás hozhatta úgy, hogy vasszécsenyi szobámból indulva a szerző vezette kalandozásra, elsősorban a táj szépségére voltam fogékony, illetve arra a finoman porciózott, máshonnan hozzáférhetetlen ismeretanyagra, amellyel az író számomra is otthonossá tudta tenni Kemenesalját. Egyszóval tíz éve én a *Dani uraságnak* című könyvet szociográfiaként olvastam.

Észleltem én persze akkor is, hogyne észleltem volna, ha világszám-rossz gimnáziumi magyartanárom emlékétől máig nehezen szabadulok, hogy itt olyan közelítésekkel ismerkedünk Berzsenyi Dániel életével és költészetével, óvatosan és mégis a legmélyebb értelmekig hatolva, amelyre egyetlen irodalomtörténeti munka sem képes. Márpedig diákkorunkban Berzsenyi volt – Faludi Ferenc körmendiségének jelentőségét, szövegismeret híján, sokáig nem tudtam átérezni – a par excellence vasi költő, minden kisdiák fújta róla a hetvenes években ugyanazt a mantrát, amit a *Dani uraságnak* kemenesalji diákjai is a szerző kérdéseire. Ma ezt úgy mondanánk, wikipédia-ismeret, valódi élmény nélkül tárolt adathalmaz. Nem is mertem még magamnak sem bevallani, hogy nem tudok közel kerülni Berzsenyi költészetéhez, pedig még általános iskolás voltam, amikor újra és újra levettem a polcról vékonyka *Összes versei*t. Ágh István magának Dani uraságnak magyarázza ezen értetlenség legfőbb okát, a görög és latin műveltség kihullását az oktatásból, az én esetemben azonban ennél többről volt szó: alkati különbségről, idegenkedésről. Berzsenyit darabosnak és száraznak éreztem, és ez a meggyőződésem nem az egyetem magyar szakán, hanem csak a *Dani uraságnak* olvastán kezdett morzsálódni.

Kemenesalja-kalauz, Berzsenyi-kalauz – hogy nagyjából ennyi párolódott le bennem az első olvasás nyomán, annak oka lehetett viszonylagos fiatalságom is. Akkoriban inkább izgalmat, mozgalmasságot vártam a prózától – a ráérős elmélyüléshez, amit Ágh István könyve megkövetel az olvasótól, talán még nem voltam érett. Így kellett lennie, hogyha most, a második alkalom után, borzongató olvasmányélményről számolhatok be; korban is közelebb, alig néhány évvel meghaladva a 42–43 éves szerzőt, aki ezt a könyvet 1981 tájékán írta, meg talán lélekben is, időközben Ágh más prózáiból és verseiből is meg-

tanulva becsülni a pontos megfigyelés és rögzítés készségét. A parányban is meglelni a grandiózus visszfényét. S a lenyűgöző nagyság mögött kifürkészni az örök emberi esendőséget.

Igen, Berzsenyi egykor ijesztő grandiózussága természetes emberi esendőséggé szelídül Ágh metszően pontos kommentárjai révén, miként a táj idegen vadságának gyerekkori emléke bensőséges gazdagsággá: a szőlő, a bor, a mesterségek, a kultúra gazdagságává válik a sorok olvastán.

De igazából nem erről akarok hírt adni. Egy mondatba foglalva arról, hogy a második olvasás során megszületett bennem a XX. századi magyar irodalom egyik legkülönösebb, legösszetettebb *regény*e.

Az én antikvár, 1984-es példányomban nincs sem a címben, sem a szerző jegyezte fülszövegben eligazítás a könyv műfajáról. A fülszöveg a szociográfiát is úgy említi, mint amelynél többre törekedett: „Az élet melegét szándékoztam közvetíteni, mely inkább fölfedezésre vár, mint a szociográfia hagyományos tárgyai" – írja Ágh; lejjebb meg azt, hogy „nem szeretem a »vízszintes« prózát, hamar múlékonynak tartom a zsurnalisztikus, izgató időszerűséget", s ezzel meg a riportkönyv műfajától keríti el a maga könyvét. S azt is a fülszövegben vallja, megint csak kerülve a műfaji megnevezést, hogy „efféle írásban legfőbb kalauzom a szeretet otthonossága".

Az *efféle írás* nem lehet más, mint regény.

Minden megvan benne, ami egy regényhez *ma* kell. Van főszereplője – nem is egy. Itt van maga Kemenesalja, a maga pillanatnyi és történeti terében és idejében. A Berzsenyi korához viszonyított jelenbéli adatok épp az összevetés révén válnak igazán érdekessé. Ez a térbeli és időbeli mozgékonyság, tudjuk, szintén a regény egyik alapvonása. De főszereplő itt maga a megszólított, Berzsenyi; s az ő révén Dukai Takáts Judit, Petőfi, Weöres Sándor és az ő Lónyay Erzsébete, azaz Psyché: csak néhányan az epizódszereplők közül, akik kapcsán Ágh egy-egy verskommentárban, miniportrében olyan érzékenységgel szól, hogy abban ott érezhetjük a magyar költészet teljességének tarka zsibongását. S a harmadik, némileg háttérbe húzódó főszereplő maga a szerző és elbeszélő, Ágh István. A *Dani uraságnak* ebben az értelemben nevelődési regény: annak a bemutatása, hogy a szülőföldjén, a Somló alatt nyiladozó lélek hogyan hódítja meg magának a szülőföld-szomszédságot. Hogyan fedezi fel és fogadja be azt a kultúrát, amely nemcsak a tájé: az egész magyarságé, és az irodalmat, amely mindenkor a szülőföldből szökken fel, de röghöz nem köthetően árad szét és válik egyetemessé, de legalábbis a magyar nemzet szerves részévé.

Az eddigiek alapján már sejthető, hogy a *Dani uraságnak* utazási regény is: a történéssor keretét az elbeszélő új meg új kemenesaljai utazásai és élményei adják. És esszéregény is, nemcsak a verskommentárok miatt, de a rendkívül takarékos, ám annál élesebb reflexiók révén is, amelyeket az elbeszélő a megfigyeléseihez fűz, kutatva azt, mit tett tönkre az idő, és mi borult virágba a történelem sötétségei ellenére is. (Egy példa a sűrítő konklúzióra: „Az utolsó lovak, akár az utolsó parasztok fejezték be pályafutásukat.") S mint Ágh monográfusa, Márkus Béla is utal rá, a Mikes Kelemenéhez fogható levélregény is.

Kérdezhetnők, de hát hol van itt – összefoglalható, elmondható – történet?! Hisz anélkül nincs igazi regény. Ha akarom, ez egy táj mozaikos kultúrtörténete, de ezzel csak kikerülném a lényeget: 1980 tájékán már nem feltétlenül várunk egy regénytől egyenes vonalú, összefüggő cselekménysort. Ez a könyv akkor íródott, amikor Esterházy Péter *Bevezetés a szépirodalomba* című kötetének kisregény-sorozata, és ha nem is feltétlenül hatottak egymásra, több szempontból rokonok: klasszikus értelemben vett cselekményt egyikben sem találunk, s mindkét mű elevenen kapcsolódik a mikszáthi örökséghez: a magyar próza újra felfedezi magának az anekdotát. (Lásd még ehhez a szintén ekkortájt íródó Temesi Ferenc-regényt, a *Por*t.) A *Dani*

uraságnak anekdotáit mind „talált" emberek mondják el, ezért vérbően valóságosak és humorosak. A szíjjártó, az ökörkupec, a vincellér, a magányos szobatudós és mások apró történetének mozaikjaiból rajzolódik ki valamiféle töredezett teljesség, „az emberi természet múltból jelenbe torkolló története".

A szociografikus esszéregény mesterdarabja a magyar irodalomban az *Anyám könnyű álmot ígér* Sütő Andrástól. Majd másfél évtizeddel korábbi, így nem tévedhetek nagyot, ha úgy sejtem, ösztönözhette Ágh Istvánt a formabontásra, ahogyan még korábbról Csoóri Sándor *Tudósítás a toronyból* című munkája is. Miként, ha a regény egyik nyelvi rétegét tekintem (nagyon gazdagon rétegzett a könyv nyelvileg is!), a Dani uraságnak címzett szómagyarázatokat, akkor Esterházy *Csokonai Lili: Tizenhét hattyú*jának egyik előképére ismerhetünk – például az ilyen passzusokban: „Hadd írjam meg a Tekintetes Úrnak, a fólia gyárban készített áttetsző műanyag ponyva, melynek állapota hasonlít a fehérre mosott disznóhólyaghoz, de nagysága töméntelen." S abból, ahogy a hagyományos, kiveszőben levő, mára többnyire már el is tűnt mesterségeket, szinte leletmentésként, érzékletesen és szakszerűen bemutatja, bizonyára Szilágyi István is ihletet meríthetett az *Agancsbozót* írása közben.

A *Dani uraságnak* Ágh István prózai életművében is központi darab: visszamutat egy korábbi szociográfiájára, a szűkebb szülőföldről szóló *A madár visszajár* című re, előlegezi a *Kidöntött fáink suttogása* historikus elemeit, s legfőképp a *Fénylő Parnasszus* csodálatos esszé-triptichonját Balassiról, Csokonairól és Adyról.

Lám, mennyit beszéltem e könyv kisugárzásáról, és alig valami jutott apró, belső szépségeinek érzékeltetésére. A cammogósan ráérős mesélésre és mondatfűzésre, amely hol a párbeszédek életszerűségében bolydul meg, hol egy-egy olyan poétikus, már-már látomásszerű leírásban, mint például a lófedeztetés leírása. „A tenyérhez barázdált borospohár", „a disznó sörtéje nagy csömböllékekkel", a „csünt fák" – olyan nyelvi lelemények, amelyekért Kemenesaljánál messzebbre is elutaznék bármikor. Mégis hadd zárjam töprengéseimet a könyv egy prózaibb részletével, amely elsőre nem több hajszálpontos megfigyelésnél, valójában olyan szomorú-szép példázat a létezésről, hogy napok óta nem tudok szabadulni tőle: „…jól becsapta a gyertyaszentelő a madarakat. Gerlémet költésre csábította a nap nyárfámon, de visszajött a tél, az anya kiszórta fészkéből tojásait, törött héjakat találok a földön, egyik nap a fészek is eltűnt, s látom, a szomszéd fűzre telepítette át, rossz emlékeit felejtendő."

Nagy Gábor

NAGY GÁBOR (1972) költő, irodalomtörténész. A *Hitel* kritikai rovatának szerkesztője.